

ԱՆԱՏԻՏ

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍԵԱՅ

Ազգային, Գրական, Գեղարուեստական

Է. ՏԱՐԻ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

Թիւ 12

Ֆրանսական ոգին

Միտառ Վինսիի քերթուածը որու հայերէն թարգմանութիւնը կը հրատարակեմ Անանիսի այս թիւով, երայի ստեղծագործին ամենէն յուզիչ, ամենէն թելադրական էջերէն

մին է, եւ ամենէն հզօրներէն ալ, Բանաստեղծը անոր մէջ կ'երգէ՝ խանգաղատանքով, սքանչացումով ու հպարտութեամբ՝ քաղաքներու քաղաքին կատարած մեծ գերը մարդկութեան մէջ, եւ չեմ գիտեր ու եւ քերթուած ֆրանսերէն լեզուով, ոչ իսկ Հիւկօնները, որ ֆրանսական հոգիին խրոխտ ու բարեբար գեղեցկութիւնն այսքան խրոխտ ու այսքան գեղեցիկ յուզումներով փառաբանած ըլլան։ Հիւկօն նոյնօրինակ քերթուածները ճառեր տնդրեթէ միշտ, հոյակապօրէն պերճախօս ու չքողանալ, բայց « ճառ » եր. հոս, բոլոր պատկեր-

ները եւ բոլոր բաները սրտէ կը բղխին, բնական ու զայն վերելքով մը բարձրացող՝ ինչպէս խոնկը որ զէպ ի պաշտուած աստուած մը կը սլանայ. ու որովհետեւ « մտածող սիրտ » մըն էր Վինսիի սիրտը — եթէ կարելի է այսպէս ըսել, — այդ բոլոր պատկերներն ու բաները խորապէս կը յուզեն ու երկարօրէն մտածել կուտան։

Հիացական գործը որով բանաստեղծը կը տարիողէ Փարիզի մեծութիւնը, զերծ չէ անշուշտ չափազանցութիւններէ. Փարիզը իրեն կը թուի իրեն ոչ իսկ ամենէն լուսաւոր, այլ միակ ջանք որ ցոյց կուտայ մարդկութեան ճամբան՝ համատարած խաւարին մէջ. « միջնաթիւ » է մարդկային անիւնն, որուն վրայ ոչ մէկ աւտաքին ուժ չի ներգործեր, որ ինքը կը ներգործէ ամենուն վրայ եւ ինք՝ միայնակ՝ կարող է շարժիլ ու իր դերը շարունակել, մինչ ինք՝ կասկով, ամբողջ մարդկութիւնը պիտի կանգ առնէր։ Յայտնի է որ, նոր ժամանակներու քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ, որքան ալ մեծ ըլլայ անոր ֆրանսայի բաժինը, ամենակարեւոր դեր ունեցած են նաեւ Իտալիա, Անգլիա եւ Գերմանիա. բայց Վինսիին գինովցնող յափշտակութիւնը կը նմանի այն ցեղասիրական մեծ ոգեւորութեան որով Իտալիէի մարգարէները կը պանծացնէին իրենց Սիոնը, կեդրոն աշխարհիս, եւ իրենց ժողովուրդը, վերագոյնը մարդկութեան մէջ « Աստուծոյ ընտրեալ » . բայց ինչ որ արդա-

բանայի ու գեղեցիկ կը դարձնէ այդ յափշտակութիւնը, այն է որ թէ՛ Շապինհերն ու Եգեկիէները եւ թէ՛ Նոյայի բանաստեղծը իրենց ցեղասիրութիւնը կը հիմնեն ոչ թէ բիրտ ուժի գերազանցութեան մը ներշնչած անասնական գոռոգութեան, այլ զազդաբարկական ազնիւ գերակշռութեան մը համոզումին վրայ. Երբայցի մարգարէները այն հաւատքն ունէին թէ ամենէն մաքուր խտէալը, ամենէն ազնիւ բարոյականը, ամենէն ճշմարիտ կրօնքը իրենք էին զանոնք մարդկութեան մէջ՝ տարածելու զերդ. Վիենի կը դիւցազնիբոգէ Փարիզը՝ իբր Նոր Սիոն մը, իբր ուղեղն ու սիրտը մարդկութեան. միւ եւնոյն վեհ ինքնագովութիւնը ցոյց տալին նաեւ Յոյները, որ Սթէնը կը համարէին մոտաւոր արեւը տիեզերքին. Դժուար է համաձայն ըլլալ կեն ձրէից երբ իրենց մարգարէական ցրգրելով հնէ դատափետին յոն-հռովմէական բամբազոյն քաղաքակրթութիւնը եւ իրենց աշխարհայեացքը որ՝ ազնիւ տարրեր պարունակելով հանդերձ հեռոտ էր ու ննդ՝ ճշմարտադրօնը կը հռչակէին. բայց անոնք իսկ նորէն իրաւունք ունէին իրենց Սիոնը աստուածացնելու, քանի որ անոր ծոցէն՝ յետոյ՝ ըզլիցաւ Յիսուսը, որուն եղբայրական քաղոր պատուէրները տասնեւինը դարէ ի վեր գլխաւոր հիմունքը կը կազմէին նոր մարդկութեան բարձրագոյն մասին բարոյականին. Գալով Յունաց, աւելորդ իսկ է ըսել թէ ո՛րքան իրաւացի էր իրենց ինքնարեւոյթութիւնը. Աթէնք տեղից ինչ որ մարդկութիւնը ան արտաքրած է ամենակատարեալ՝ ամէն բանի մէջ. մարդկային հոգին հոն է որ արտայայտուեցաւ՝ թերեւս մէկ անգամուան մը համար՝ իր ամենէն վճիտ, զայնակաւոր ու աստուածային ձեւովը. Արդ, Փարիզ եղաւ նորագոյն դարերու Սթէնը, ասի անտարակուսելի է. Ինչքան ալ կարեւոր բաժնի մը ունեցած ըլլան միւս ազգայն արդի քաղաքակրթութեան կազմաւորման մէջ, Փարիզն է որ կը կանգնէ իբր « կեդրոն », իբր մեծագոյն վտարարնը մոտաւոր կեանքի. Յրանաական միւսն է որ, ինչպէս ինչէն ինքն իսկ՝ հակառակ իր բոլոր գերմանացիութեան՝ խոստովանած է քանիցս, ըստ ուղծած է նոր մարդկութեան մէջ ինչ որ կայ ազնուականութիւն, բարեշնորհութիւն, կա-

տարելութեան ձգտում, հոգեկան անողջութիւն, մոտաւոր հաւատարկաւորութիւն, նսրբ ու անթերի ճաշակ. « Ապագեական » ոգին, աշխնքն ուժը աշխիւ իտէայի մը ի սպաս դնելու, տկարին իրաւունքը յարկելու, հարստահարածին օգնութեան համեմուտ, կլին ոչ թէ սարուկ ու հաճոյքի առարկայ այլ պաշտուած դիցուհի մը եւ ընկերական կեանքի թաղուհի. նկատելու ձգտում, որ միջին դարուն հերոսները եղեւորեց, Յրանալի մէջ է որ է՛ն առաջ կազմուած ու գործադրուած է. Նոր ասմանակներու ամենէն կատարեալ, ամենէն թկնադրական ու խանդավառող, ամենէն « դասական » հերոսները՝ Յրանաան է որ առուած է, Ժան ատլը, Մեծ Յեղափոխութեան հսկաները, Նապոլէոնը. Ոչ մէկ Արքունիք չէ ունեցած այն արեգակնափայլ պայծառութիւնը որով շողաց Լուսնովկոս ԺԴ-ի Արքունիքը :

Վիենի անշուշտ իրաւունք չունի բնուած թէ Փարիզ ոչ մէկ ազգեցեութիւն չ'ընդունիր զրաւն եւ ինք է որ կ'ազգէ ամբողջ արտաքին աշխարհին վրայ. Ֆրանսական միտքը միշտ ազգեցեութիւն կրած է Իտալիոյ, Անգլիոյ, Գերմանիոյ, ինչ իսկ Սպանիոյ մասւոր շարժումն, բայց անհերքելի է որ ոչ մէկ քաղաք այնքան տեւականորէն, ընդարձակօրէն եւ բարեբաւօրէն չէ ազգած ամբողջ մարդկութեան վրայ՝ որքան Փարիզը. Սիւս մեծ երկիրներուն մէջ՝ ամէն ինչ որ կատարուած է՝ ունեցած է գրեթէ միշտ տեղական հանդամանք. Ֆրանսական միտքը միշտ ամբողջ մարդկութիւնն համար դրոճելու ձգտումն ունեցած է, ճիշդ է՝ օրինակի համար որ Անգլիացիք Յրանաացիներէն զար մը առաջ կատարած են իրենց յեղափոխութիւնը, եւ թէ ԺԼ. դարու Ֆրանսացի ազատամարտիները շատ բան սորված են զիրենք կանխող անգլիացի մտածողներէն. բայց՝ առանց Յրանալի՝ անդլական այդ բոլոր շարժումը Անգլիոյ մէջ աղափառուած պիտի մնար. Վոլթերները, Ռուսոները, Տիտոները խօսած են ամբողջ մարդկութեան, եւ ոչ թէ միմիայն Յրանալի. եւ անոնց ձայնը լսելի եղած է Եւրոպայի ամէն կողմը. Վոլթեր մտաւորական արքան իղաւ ԺԼ. դարու Եւրոպային, գոռող Յընտէրիք մեծը՝ ինչպէս եւ իր երկիրը, անոր բարոյական լուծը կրեցին. Տիտո կ'ըլխէր Մեծն կատարելէի ար-

քունիքին, և Բուրբ Բուս մտաւորականութեան վրայ. Ժ.Յ. զարու սկիզբի գերմանական վերածնութեան մտաւոր հայեանքը իրենց ներշնչման մէկ էական մասը Ֆրանսայէն ստացած են, — իրենց ալ իրենց կարգին Ֆրանսայի բանաստեղծութեան և իմաստասիրութեան վրայ ազդելէ առաջ, Գիտութեան մէջ, Ֆրանսական մտքին բաժինը աճազին է. երկրաբանութիւնը ստեղծուած է Գիւլիէէն, քիմիայի գիտութիւնը՝ Լաւուազիէէն, միջրոպաբանութիւնը՝ փապիէօրէն. « թրանսֆորմիզմ »-ը մեծ վարդապետութիւնը՝ Տարվիէն առաջի Ֆրանսացի Լամարքն է որ յղացած ու բանաձեւած է. այս շարքը գեոլոգիա կարելի է երկարել և Գրականութեան ու գեղարուեստի մէջ, Անգլիացիք, Գերմանացիք և Իտալացիք ստեղծ են քանի մը հականք որոնց բուն համարժէքը թերեւս կարելի չէ Ֆրանսայի մէջ գտնել. բայց ի փոխարէն, « Ֆրանսական դրականութիւն » իր ամբողջութեան մէջ ունի այնպիսի ճոխութիւն, անսահման այլազանութիւն և արտայայտումի կատարելութիւն մը որուն՝ Յայնեքէն ի վեր՝ ոչ մէկ ցեղ չէր հասած այդ չափով. Ինչ որ « ընկերական հարց » կը կոչուի այսօր եւ որ մեծերը յուզող մեծ ազդակներէն մին է այս պահուս, Ֆրանսայի մէջ է հիմնուած. Ռուսօ այդ ճամբան բացուէ էն առաջ. Սէն-Սիմոն, Ֆուրիէ, Գրոտոն լայնեցին ճամբան, պարզեցին նոր հորիզոններ. Բարլ Մարքս և Լատալ « կազմակերպող »-ները եղան Ֆրանսական մտքին « յղացում »-ներուն և Ու հարկ իսկ չկայ բացատրելու կարեւորութիւնը զոր ունեցաւ նոր ժամանակներու պատմութեան մէջ Ֆրանսական Մեծ Յեղափոխութիւնը, — ամենամեծ գիւղացիներութիւնը որ տեղի ունեցած ըլլայ ամբողջ մարդկային պատմութեան մէջ և Անգլիական յեղափոխութիւնը եղած էր տեղական զէպք մը. Գար մը անցած էր անկից յետոյ, առանց որ ոչ մէկ ազդ ազդուած ըլլար այդ օրինակէն. եւ արդէն ընկերական յառաջդիմութիւնը որ իրականացած էր այդ յեղափոխութեամբ, չէր բոլորովին այն ինչ որ Ֆրանսական յեղափոխութիւնը իրականացուց. 83ը մեծ թուական մըն է, ոչ միայն Ֆրանսայի, այլ բոլորեղան նոր մարդկութեան համար. Ֆրանս-

սայի մեծ յեղափոխականները բոլոր մարդոց իրաւունքն է որ պաշտպանեցին իրենց պայքարին մէջ. Այդ Յեղափոխութիւնը նոյն իսկ Անգլիոյ վրայ ազդեց, անհունապէս դուրացուց բրիտանական աղատականներուն ճիւղերը իրենց երկիրը ռամիավարական ուղիին մէջ շատ արեւել յառաջ տանելու քան ինչ որ եղած էր Բրուսուէլի օրով. Այդ Մեծ Յեղափոխութեան հետեւեանքն են Յունաստանի, Սերպիոյ, Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ, Հունգարիոյ, Իտալիոյ վերականգնումը, բոլոր գերի ազդութեանց զէպ ի պատմութիւն խոյանքը, — Թողով այն կարեւոր աշակցութիւնը զոր այդ բոլոր վերակենդանացմանց մէջ Ֆրանսական ազգը միշտ նուիրեց պայքարողներուն և Այս պահուս իսկ, Բուս յեղափոխութիւնը որ պիտի կերպարանափոխէ ձարերու պետութիւնը, դաւաճ մըն է Մեծ Յեղափոխութեան :

Այս բոլորը աչքի առջև բերելէ յետոյ՝ մարդ քաջութիւն չի կրնար ունենալ մեղադրելի գտնելու այն տարամբծ պաշտամունքը զոր Վիենի կը յայտնէ Մեծ Բազաքին և Որքան ալ տարամբծ, այդ հիացումը ստրկական ու կոյր պաշտում մը չէ արդէն. խռովք մը, տեսակ մը տարածելու կը խաւնուին անոր. ինչ որ մասնաւորապէս կը պանծացնէ Վիենի՝ Փարիզի մէջ, անոր մշտական տենդոտ մտահոգութիւնն է մարդկային ճակատագրին բարձրագոյն հարցերուն համար, և այն պահուս ուր Վիենի կ'ապրէ՝ Ֆրանսական միտքը — ինչպէս ամբողջ եւրոպական մեծ մտքերը — այդ գերագոյն հարցերով փոթորուած էր՝ այնպիսի ուժգնութեամբ մը որուն հաւասարը անկից առաջ թերեւս չէր տեսնուած. բայց դիտելով իրերը մտաւորական « աշտարակի » մը կատարէն, իր արժուէհանք միտքը, հոռու ընդգրկելէ ազանդամիլ, կուսակցականի նեղ, կրքոտ ուսներկըայ հաստատումները, տրուած հարցանշան մը կը դնէ այս բոլոր անքիտի վայրագ քանդումներուն, ապագայի անձնութ խաւարներու մէջ խիզախ խոյացումներուն առջեւ. իր իմաստասէրի մտայնութիւնը, կենդանի հիմնական ունայն ըմբռնած, գերազոյն խաճալի մը տարփանքն ունենալով հանդերձ՝ մարդկային իրերու մշտական յարաբերականութեան զառն համարմամբ տողորուած, ճառախօսի աղաղակներէ

կը խուսափի, վերջոված ու շուտաւ հիացում մին է որ կ'արձակէ այդ «հնոց»ին հանդէպ, ուր մարդկային բազդը կը կռնի յանդուգն ձեռքեր, եւ որ «հեկննն ու ու գծիքը միանգամայն» , որովհետեւ ամէն քաղ զէպ ի առաջ՝ աւերում-ներու վրայէն կ'անցնի հոն . եւ իր հիացումը կը տարածուի բոլոր ազնիւ մաքերուն որ մարդ-կութիւնը « փրկելու » անկեղծ տենչով կը առչորուն, կը տառապին ու կը հզնին՝ ինչքան ալ իրենց իւրարանչիւրին յղացած ուղեգիրը տարբեր ըլլայ , — սկսեալ Լամբնէէ մը որ Գրիտոսի քարոզած հայրական Աստուծոյն հաւատորն ու այդ հաւատքով լուսաւորուած կազ-դարիչ ու միսիթարիչ բարոյականի մը ազդե-ցութեանը մէջ մնայն կը գտնէ մարդկային եր-ջանկութեան իրականացումը , մինչեւ Սէն-Սի-մոնեանները , որոնք մարդկութեան ճակատա-գրին լուծումը մարդկային ազատ ճիգին մէջ , ընկերական հաւատարմութեան , մարդուն ձեռ-քով իրականացած արդարութեան մէջ կը փնտռեն : « Չեմ գիտեր , կը գոյէ , թէ այս բոլորը յոռի՞ է , բայց զեղեցիկ է , բայց մեծ է . բայց մարդ հոգւոյն մինչեւ խորը կը զգայ թէ աշխարհ մը համակ չոր՝ կը դարձնուի այս բո-ցով . . . »

Փերթիստէին ամենէն յուզիչ կտորներէն մին՝ այն է ուր բանաստեղծը իր ի ցոյց դրած երկու անձերէն որ իր հոգւոյն երկու երեսները պատկերացնել կը թուին՝ մէկուսն բերնով գու-շակել կուտայ աղէտք մը որ կը պառնայ Փա-րիզին . ապ զուլակումը իրօք « մարաբէա-կան » կրնայ թուիլ այսօր , երբ անկից ի վեր պատահած իրողութեանց լոյսովը զայն նկա-տենք . « սեւ ժայռը » — Փրուսիան — ճշմար-տապէս եկաւ ինչալ Ճորասայի վրայ եւ ջախ-ջախեց զայն : Կարող փշուռեցաւ , որովհետեւ նարոյնն Գ.ի փայտութեան վերջերի իրօք՝ իր մեծամասնութեամբ՝ « ինք իրմով արքիւռ » , ցո-փութեան մէջ թաթխուած , ինքնամոլութեամբ ուռեցած ու թմրած էր , ու « մոռցած էր Գի-սուս-Քրիստոսը » այսինքն (կարելի է հասկնալ փոխաբերաբար) մաքուր խռէպը : Օփէրէթին տիրապետութեան չըջանն էր : Բայց աւա՞ղ , հակառակ իր թերութիւններուն , ո՞րքան յաղ-թուածը բարձր էր յաղթողէն , եւ ո՞րքան Վինսի իրաւունք ունէր ողբալու այդ պարտութիւնը

զոր կը նախատեսէր : Ոչ մէկ յաղթանակ այն-քան աղետաբեր չէ եղած մարդկութեան համար որքան Փրուսիոյ յաղթանակը : Ճորասայի հետ յաղթունեան իրաւունքի գերակշիւթեան սկզբ-բունը , տկարներու , կեղեքուածներու պաշտ-պանութեան ձգտումը , արդարութեան ու վե-հանձնութեան ամբողջ երազը զոր կառուցեր էին ազնուագոյն մարերը մարդկութեան եւ որ Ճորասայի մէջ ամենէն աւելի պայծառօրէն մարմնացած կ'երևար . Պիզմարքի հետ յաղթա-նակեց իրոր ուժի պաշտամունքը , ամէն ար-դարութիւն եւ ամէն իրաւունք ոտնակոխ ընող ուժին աստուածացումը : Արդէն իսկ , « կեանքի պաշար » ի վարկածէն զոր բերած էր Տարվին , սկսած էր ծագել վայրագ իմաստասիրութիւն մը՝ որ կը քարոզէր « կեանքը ուժեղինն է , ուժեղը՝ ըստ բնութեան՝ պէտք է ջնջէ տկարը » . այս սխալ փիլիսոփայութիւնը որուն ծնունդ տուող վարկածն իսկ դեռ գիտականապէս չէ ապացուցուած՝ ինչպէս Հեքել ինքն իսկ կը խոստովանէր անցեալ տարի , չփոթելով ստեղ-ծագործ , կենսատու , բարերար ուժը՝ քանիչ ու կոյր զօրութեան հետ , անտեսելով որ բնու-թեան մէջ ու համոյախոսութիւնը միացուցած է իր բոլոր երեւոյթներուն հիմունքին մէջ , յառաջ բերած էր անգութ , շնական ու ցած բարոյական մը : Պիզմարքի յաղթանակը այդ բարոյականին նուիրագործիչն ու տարածիչը եղաւ . եւ աշխարհ իրօք « խաւարի մէջ » մնաց անկից ի վեր , ինչպէս Վինսի կը գուշակէր : Ժամանակակից պատմութեան ամենէն զգուշի չըջանն է այս վերջին 30-40 տարուան չըջանք , լիբք շահամոլութիւնը , անարտութիւնը , բիրտ ուժի աւազակային զեղծումը , բարեբու ու ծոթիւնը , զրականութեան եւ արուեստներու մէջ իսկ՝ բ ց ի քանի մը հին չըջանն պահ-պանութեան կամ շարունակուած լոյսերէ՝ աղաւ-մուղջ , աղիւղ ու քառս տիրապետեցին : Գեր-մանիս ինքն իսկ եղաւ մին Պիզմարքի յաղթա-նակին մեծագոյն զոհերէն : Այդ մեծ երկիրը , որ Պախերու , Մոցարթներու , Պեթովիններու , Կեօթէներու , Քանթերու , Հեկկենբու , Շիլլեր-ներու , Լէսինկներու հսկայ ու վեհ հանճարովը անհուն բարիք մըն էր մարդկութեան համար եւ անդապական զոհեցկութիւնը , 70էն ի վեր՝ « փրութեացած » , զինամուղ ու շահամուղ

շուկէն խանութպանի հոգի մը զգեցած, մեծա-
զոյն խոնդոտաներէն մին կազմեց արդի ազա-
տականութեան յառաջխաղաց ընթացքին, Խոտա-
լիս, զազդի Գրիգորիին ձեռքին մէջ, Գրուսիոյ
գերին դարձաւ ու իր ազատութիւն ամենէն աւելի
սատարող Յրանսային դէմ կնքուած նիզակակ-
ցութեան մը մասնակցեցաւ: Յրանսա, իր ա-
ղէտքի օրերուն մէջ ամենէն լքուելէն դառնա-
ցած, կրած անաւոր պարտութենէն սմբած,
սահմակած, Փրուսիոյ մշտական անհանդուրժելի
յոխորտանքին ու սպառնալիքներուն տակ դո-
ղանար, քիչ բան պահած էր իր հին աներ-
կիւղ, վեհանձն ու խրոխտ ոգիէն, ու ստիպուե-
ցաւ նոյն իսկ ձալրական կառավարութեան հետ
զանակցելի եւ անոր շատ մը նախնիներուն
մեղսակցելի: Ռուսիոյ մէջ, յետադիմական տարրը
աւելի քան բրեքը զօրացաւ ու հրէշալիս դար-
ձաւ այդ շրջանին: Այդ շրջանէն էր որ կարելի
ըրաւ Սուլթան Համիտի պէս անօրինակ հիււղի
մը՝ Վիլհելմ Բ-էն անձնապէս խրախուսուած
ու պաշտպանուած՝ գոյարգումը, հարիւր հազա-
րաւոր մարդկային էակներու վատ խողխողու-
մը՝ աւելի վատ դիւանագիտութեան մը աչքին
տակ, Հանդիմանքի եւ Լուպանդիներու պրժ-
գալի ծափահարութիւններով:

Այդ մղձաւանջային շրջանը վերջանալու
մօտ է սակայն: Տրէշֆիւսեան պայքարը, ուր
անհատի մը կոխտուած իրաւունքը պաշտպա-
նելու համար խուժը մը Յրանսայիներ տակ-
նուկայ բրին երկրի եւ մարդը մարդկու-
թիւնը յուզեցին արդարութեան տնդով մը,
զարթուեց ուսույն մեծ նշաններէն մին եղաւ:
ու նորէն Յրանսան, ճիւղուած բայց իր հին
վեհ հոգին իր մէջ անմահ պահպանած Յրան-
սան էր որ այդ պայթումի շահը բարձրացուց,
արդարութեան մեծ դաս մը տալով աշխարհիս,
Խոտալիոյ մերձեցումը Յրանսայի եւ Անգլիոյ,
Անգլիոյ եւ Յրանսայի միջեւ ամրապէս հաս-
տատուած բարեկամութիւնը, ծափոնի տուած
փրկարար հարուածը ձալրական մռայլ ու ճնշիչ
զանգուածին, ոռոս յեղափոխութիւնը որ պայ-
թեցաւ եւ որ այդ անհուն պետութեան վրայ
ազատութեան արեւը պիտի շողացնէ, Նոր Շըբ-
լանը ծանուցանող մեծ դէպքերն են: Պիզմաբը-
եան ամբարտալը պիտի կործանի. Մարոքի

հարցին մէջ, Վիլհելմ կրցաւ՝ շնորհիւ իր նիւ-
թական ուժի գերազանցութեան, ամենակպիտ
ժեսթով մը արգիլել Յրանսային Մարոքը քա-
ղաքակրթական ազնիւ եւ անհրաժեշտ գործը:
բայց այս ժեսթը վերջինը պիտի ըլլայ. Յրան-
սա, նիւթական զօրութեամբ ինքզինքը անհա-
ւասար զգալով Գերմանիոյ հետ, եւ մանաւանդ
երկրորդական հարցի մը համար հազարաւոր
մարդոց արեւը յիմափելու բարձր մտահոգու-
թեամբ եւ խոհեմութեամբ՝ տեղի տուաւ պահ
մը. բայց վերջնական յաղթանակը իրը պիտի
ըլլայ. բարոյական ուժի, — որ գերազոյն ուժն
է, — պիտի յաղթէ Վիլհելմին բոլոր թնդա-
նօթներուն, Համալսարանային ատելութիւնը որ
արդէն սկսած էր կուտակուիլ Գերմանիոյ դէմ,
Մարոքի հարցէն ի վեր՝ ամէն կողմ ծայրայեղ
սատկութեան հասած է. Անգլիացիք, Ռուսե-
րը, Հունգարացիք, Նորվեգիացիք, նոյն իսկ
Խոտալացիք եւ Աւստրիացիք կը բաղձան անտա-
նելի փրութեան գերակշռութեան տապալու-
մը. գրեթէ բոլոր պատասխանները զոր կը
ստանայ Քոնդիէ Էօրնիէէնը Գերմանիոյ մասին
իր այս անհուն բացած խնայ շահեկան զննու-
թեան համար՝ ամէն աղքէ անձնաւորութիւն-
ներէ, խորապէս փրութեանտեց են: Անգամ մը
որ ոռոս յեղափոխութիւնը յանգի ազատական
կանոնաւոր կառավարութեան մը հաստատման,
երկաթէ շրջանակ մը պիտի կազմուի Գերմա-
նիոյ շուրջ՝ ազատականութեամբ տիրապետուած
ազգերէն: Գերմանիա պիտի խելօքնայ, եւ կամ
— ինչ որ ամպթելի է, — գերման ժողովուրդն
ալ — որուն մէջ ազնիւ տարբեր չեն պակսիր,
— պիտի կատարէ հարկաւոր ճիգը՝ ազատական
կառավարութիւն մը ունենալու եւ հին Պրիւս-
վենեան Գերմանիան վերականգնելու համար:
Բուռն, անդիմադրելի է ազատութեան շունչը
որ կը փչէ կոր Եւրոպայի վերեւ. Անգլիոյ մէջ
ազատական կառակցութիւնը կը շարդէ պահ-
պանողականին. Հունգարիա կը դիմէ դէպ ի
անկախութիւն, Նորվեգիա արդէն ինքզինքն
անկախ հռչակեց. Մակեդոնիա վաղը պիտի
ազատի թրքական լուծէն, եւ անուշտ պիտի
զայ վայրկեանը ուր այս բարեբար հովը պիտի
երթայ նաեւ չորցնել մեր դժբաղդ հայրենիքին
արխնշաղթա լեռները եւ հոն նոր կենալիքի դա-
լարիքը բուսցնել:

Յաւերթութեան խորհրէն, ուր կը հանգչի,
Թող հիմայ հրճուի վիճակի մեծ հողին . մարդ-
կութիւնը զուրս կ'իլլէ « խաւար »էն . եւ փա-
րիզը, իր երգած փարիզը, դեռ կ'անգուշէ,

միշտ կենսունակ, լուսացայտ, միշտ Մայրա-
քաղաքը մարդկութեան :

Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ

Փ Ա Ր Ի Չ

ԱԼՖՐԵՏ ՏԸ ՎԻՆԵՒ

Դնէ՛ ձեռքս, ո՛վ ուղևոր, կլլենք կատարն աշտարակին .
Նայէ՛ վա՛րն՝ ոտքիդ տակ, ու չորս բոլորը նայէ՛ .
Նայէ՛ մինչև հորիզոնին ծայրը : Նայէ՛ հիւսիսէն
և ինչև հարաւ : Եւ ամէն ուր որ քու կին աչքդ հանդիպի,
Թող հոն հրացայտ դամուի ինչպէս օձին աչքն որ իր նայուածքով
կը քաշէ ի՛ր մէջ ամէն քան որդե՛ սողուն՝ կը հետևի .
Դարձի՛ր տոնժանին վրայ որ լանջորմով մ'է հղերուած ,
Եւ ուրկից ա՛չքն ազատօրէն ամէն կէտի վրայ կը սողալուի .
Ու կը տիրէ՛ զնիթիւնն՝ աշտարհի մ' վրայ շարժական ,
Ինչպէս փայլակն ու թռչունն եւ ինչպէս ամայն ու քամին :
Ի՞նչ կը տեսնես գիշերին մէջ , մեր ոտքին տակ , միջոցին մէջ ,
Եւ ամէն ուր որ կ'ուզդուրի մատս ու կ'անցնի ու կը դառնայ :
— Կը տեսնեմ սեւ չրջանակ մ' ա՛յնքան խորունկ , ա՛յնքան լայն ,
Որ ոչ ծայր անոր կը նշմարեմ ո՛չ յատակն .
Հետուն՝ բլուրներ , անոր գօտին բլլալ ինծի կը թըլին .
Եւ սակայն բընութիւնը չեմ տեսներ ոչ մէկ տեղ ,
Այլ մարդուն ձեռքն ամհուրքը եւ այն անկիւնը զոր այդ ձեռքն
Ամէն գործի մէջ մարդկային՝ նիւթին բռնի կը զգեցընէ .
Կը տեսնեմ այդ սեւ , փայլուն անկիւններն որ մութին մէջ ,
Անհամար եւ անկարգ՝ իրարու վրայ չեղձակուտուած ,
Կը կտրեն ձերմակ պատեր՝ շիրիմներու հանգունակ :
Ջահեր կ'տեսնեմ որ կը մըխան ու կը վառին մեծաշող ,
Փայլելով ա՛յդ վիհին վերեւ ուր օդն հագիւ կը մոնէ ,
Ինչպէս երեսուր մէջ զրուագուած աղամանդներ :
Գետ մ'անձայն հոն կը քնանայ , իր զոնացքին մէջ ծալլուած ,
Ինչպէս լորտու մը բխրաբար մացառին մէջ տարածուած :
Ըտտուերներ պայտաներու , դմբէթներու , սլաքներու ,
Աշտարակ ու տոնժաններու , զանազակատանց , պասթիլներու ,
Ամրոցներու , քէօչկերու եւ սրածայր մինարէի ,
Երեսոյթներ պատնէ՛ի , պարտէզի եւ անտառի ,
Գարայներ , աղեղնակներ , ծառաստաններ , սինաշաղքներ ,
Կոթողներ ու կամուրջներ եւ կամարներ ու զոներ ,
Ամէն քան կ'զեռայ , կ'մեծնայ , ու կը կառչի՛ վեր կլլելով ,
Կը թեքուի , կը ծալլուի , կը փարուի կամ կը տարածուի .
Այս մեծ երազը կը կարծեմ տեսնել մէզի՛ մը մէջ հրեղէն :
Աշտարակն ուր կը գտնուին չրջանակին մէջ կ'արձրանայ :
Երբ զըծեց զայն ատենով , այստեղ էր որ , այնպէս չէ՞ ,
Ատուած ինքն իսկ իր կարկինին ծայրով կեդրոնը զրուա :